

Čejka, Mirek

[Slovar slovenskega knjižnega jezika. I. knjiga, A - H]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1974-1975, vol. 23-24, iss. A22-23, pp. 253-254

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100506>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

názory diametrálně rozcházejí (to se týká např. domněnky o ergativní konstrukci v protoindoevropském období — my ji jednoznačně odmítáme!).

Mažulisova kniha bezesporu představuje významný příspěvek k řešení závažných problémů historické baltistiky a indoevropéistiky. Je jen škoda, že toto znamenité dílo nebylo publikováno v některém ze světových jazyků: i když znalost litevské mluvnice patří k základní výzbroji každého indoevropéisty, přece jen není mnoho těch, kteří by byli schopni globálně číst litevský text (zvláště je-li psán tak hutným slohem jako Mažulisova práce).

Adolf Erhart

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, Ljubljana. I. knjiga A — H (1970).

O slovinštině se někdy tvrdí, že je islandštinou slovanských jazyků. Ať je tato metafora případná, nebo ne, nedá se popřít, že tento jihoslovanský jazyk zaujímá mezi ostatními slovanskými jazyky zcela zvláštní místo z několika důvodů: specifická fonologie s bohatě rozvinutým přízvukovým systémem, archaické rysy v morfologii a syntaxi, svérasný slovník, odlišující se výrazně od lexikonu ostatních jihoslovanských jazyků, a nadto ve všech těchto rovínách neobyčejná nářeční diferencovanost — to jsou hlavní vlastnosti slovinštiny, které přitahují všechny slavisty, aby tento jazyk podrobně zkoumali. Jedním z nejnezbytnějších předpokladů pro takové zkoumání je ovšem podrobný a spolehlivý slovník jazyka. Je již opravdu nejvyšší čas, že se takové dílo dostává konečně do rukou domácích i zahraničních uživatelů.

Posledním větším slovníkem slovinského jazyka byl dvoudílný *Slovensko-nemški slovar* M. Pleteršnika (Ljubljana, I. 1894, II. 1895). Byl to vlastně první a donedávna i poslední moderní slovník slovinštiny většího rozsahu. Měl standardní dobrou úroveň jako některé jiné známé slovanské slovníky té doby. Slovinci se v pozdějších desetiletích věnovali spíše vydávání menších praktických překladových slovníků, kdežto ostatní Slované uskutečňovali projekty větších slovníků jednojazyčných. Mezeru se r. 1936 pokoušel vyplnit J. Glonar a svým způsobem také příručky Slovenski pravopis z let 1950 a 1962, které svým rozsahem daleko přesáhly obvyklé pravopisné rukověti.

Přípravy na velký slovník slovinského jazyka se datují od r. 1929, skutečná práce začíná však z různých důvodů vnějších — historických, politických i finančních — až po r. 1945, kdy byl založen akademický Ústav pro slovinský jazyk pod vedením Fr. Ramovše. Jedním z hlavních úkolů, které si ústav vytyčil, bylo vydání slovníku. Tento úkol převzal J. Šolar s malým kruhem spolupracovníků. Podle původního návrhu měl být základem práce starý Pleteršnikův slovník, který měl být rozšířen o nový materiál z beletrie, překladů a časopisů první poloviny 20. století. Tak byl shromážděn do r. 1952 přibližně jeden milión excerpt z dvou tisíc děl. (Pramenný materiál byl později téměř zdvojnásoben.) Teprve po tomto počátečním období byla práce na slovníku zásadně reorganizována, zmodernizována po stránce teoretické i technické a byl rozšířen okruh spolupracovníků. V této poslední fázi byla práce na slovníku svěřena vedení odborníků v lexikologickém oddělení Ústavu pro slovinský jazyk, v jehož čele byli A. Bajec, M. Klopčič, F. Tomšič, B. Kreft, později také J. Jurančič, L. Legiša a S. Suhadolnik. Lexikální materiál byl sjednocen a zaměření slovníku bylo zpřesněno: měl zachytit stav skutečně spouštějící spisovné slovní zásoby. R. 1964 byl vydán pokusný sešit a poté byla prodiskutována celá řada zásadních otázek. Zejména v této poslední fázi se uplatnila ve zvýšené míře spolupráce slovinských lexikografů s českými. Výsledkem celého tohoto dlouholetého úsilí je *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, který začal vycházet v Lublani r. 1970.

Slovník je rozvržen do pěti svazků, z nichž každý bude obsahovat kolem 20 000 hesel. Celý slovník bude tedy „řádu 10⁵“, tj. stotisícového, a bude tak v jedné kvantitativní skupině, a tedy i porovnatelný, s našim Slovníkem spisovného jazyka českého.

Prvnímú dílu je předaslán šedesátistránkový úvod. Z něho zabírá celou polovinu podrobný popis přízvuku dynamického a melodického ve spisovné slovinštině, opírající se tradičně o výslovnost v Lublani a okolí. Je tedy slovník zároveň nejuplnějším i nejnornativnějším dílem slovanské lingvistiky právě v tom aspektu slovinštiny, který takové zpracování nejvíce potřeboval. Informaci o intonaci zpracoval J. Rigler ve spolupráci s A. Bajcem, T. Logarjem a S. Suhadolnikem. Vedle úvodu je ovšem informace o přízvuku a intonaci součástí každého jednotlivého hesla. Hesla obsahují dále přesnou, i když ekonomicky minimalizovanou informaci o morfologické stránce každého flektivního slova a zařazují je jednoznačně do jeho morfologického paradigmatu, jejichž přehled není však v úvodní části podán. Syntagmatická gramatická informace (tj. syntaktické vlastnosti slov) není ve slovníku soustavně zpracována, uživatel si ji musí abstrahovat

z příkladů; uspořádání příkladů se řídí syntaktickými zřeteli a tuto abstrakci značně usnadňuje. Velká péče je v jednotlivých heslech věnována frazeologické stránce, jakož i stylistickým a stylistickogramatickým charakteristikám slovních užití. Pro stylistickou diferenciaci se užívá více než sta různých kvalifikátorů (terminologických, expresivních, frekvenčních, normativních, zařazujících do stylové vrstvy aj.); několika jiných kvalifikátorů se užívá i pro vyznačení jistých gramatických omezení (neosobní užití slovesa apod.). U přírodovědných termínů se podle možnosti uvádějí latinské názvy, což nesmírně zjednodušuje identifikaci jinojazyčných ekvivalentů.

Exemplifikační materiál je převážně moderní, a to z beletrie, časopisů a žurnálů, novin, vědeckých děl, školních učebnic i z běžného hovorového úzu, jak byl doplněn do kartotéky zpracovateli slovníku. Je škoda, že aspoň u příkladů z klasické literatury (a u příkladů z beletrie vůbec) nejsou uvedeny prameny, neboť u klasiků bývají velmi časté odchylky, byť někdy jen nepatrné, od současné normy, zejména v oblasti sémantičké. Některé odchylky v beletristickém úzu pak bývají podmíněny literárním směrem, případně módou nebo jsou součástí autorova uměleckého záměru jako prostředky ozvláštňení. Ve slovníku se zvláštním kvalifikátorem označují i antonyma, dále se však tato různorodá kategorie bohužel nediferencuje. Pozoruhodné je moderní pojetí homonym, které se neopírá o hlediska etymologická, nýbrž výhradně o intuíci běžného vzdělaného současného uživatele jazyka. Tím se počet homonymních hesel redukuje na minimum ve prospěch polysémie. Bylo by bývalo velmi záslužné, kdyby se aspoň v náznacích objevila ve zpracování hesel informace o syntagmatické lexikální valenci (spojitelnosti) slov. Tento přístup by také umožnil jednodušší, důslednější a přehlednější zpracování frazeologického bohatství jazyka. Při sestavování definic jednotlivých významů lexikálních jednotek nebylo ještě zřejmě využito poznatků moderní lingvistické sémantičké analýzy, která nabízí zejména rozklad komplexních významů na sémantičké distinktivní rysy. Proto se ve slovníku objevují vedle vyhovujících definic občas i definice kruhem a definování s pomocí synonym.

Slovník současného slovinského jazyka patří zajisté mezi nejlepší díla tradiční slovanské lexikografie, jak byla propracována do poloviny našeho století. Bude výborným a spolehlivým východiskem pro nové lexikologické výzkumy v oblasti slovanské a praktickým průvodcem a nepostradatelnou rukověť pro domácí uživatele i zahraniční překladatele.

Mirek Čejka

R. R. K. Hartmann—F. C. Stork: *Dictionary of Language and Linguistics*, London, Applied Science Publishers Ltd, 1972. 18 + 302 str.

Anglická příručka, s níž chceme čtenáře v krátkosti seznámit, je jiného typu než francouzská encyklopedie, o které jsme tu referovali v předešlém čísle (*La linguistique*, Paris 1969). Obsahuje velký počet abecedně seřazených hesel, většinou zcela stručných. Tím se podobá u nás dobře známé encyklopedické příručce sovětské (O. Achmanova, *Slovar' lingvističeskich terminov*, Moskva 1966) nebo polské (Z. Gołąb—A. Heinz—K. Polański, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1970). Nebude snad neuzitečné porovnat anglickou encyklopedii právě s touto polskou příručkou — jak co se týká celkového uspořádání, tak i přímo některých hesel.

Po úvodních poznámkách a vysvětlení zkratk následuje vlastní slovník (celkem 259 stran). Dále příručka obsahuje poučení o mezinárodní fonetické abecedě, stručnou charakteristiku základních grafických soustav, seznam jazyků s více než miliónem uživatelů, konečně pak systematickou bibliografii (v polské encyklopedii zabírá slovník 658 stran, dále pak tato encyklopedie obsahuje abecední seznam nejvýznamnějších jazykovědců, konečně pak velmi užitečné indexy lingvistických termínů v hlavních světových jazycích). Co se týká počtu hesel, není patrně mezi oběma příručkami velký rozdíl (přesný počet není uveden ani v jedné, ani v druhé); menší objem anglické příručky je dán větší stručností hesel. Anglická příručka ovšem neuvádí jako hesla jednotlivé jazyky a jazykové rodiny (kdežto v polské je takovýchto hesel nemalý počet).

Oba autoři recenzované práce jsou odborníky v oblasti aplikované lingvistiky. Tím je do jisté míry dáno zaměření příručky: převládají termíny z oblasti synchronní lingvistiky, nechybí však ani hesla týkající se diachronie. Autoři usilují o co možná objektivní výklad jednotlivých termínů, přesto však zpracování mnoha hesel, jakož i výběr literatury dávají tušit, že prošli deskriptivistickou školou. Do encyklopedie je přirozeně zařazen i značný počet hesel týkajících se generativní gramatiky a dalších nejnovějších směrů; důkladné poučení o nich poskytuje ovšem i polský slovník.

Všimněme si nyní výkladu několika základních termínů v anglické (a) a polské (p) encyklopedii: